

sint particularia nocumenta ut præponderent aliorum commodis: aliud, ut, si opus fuerit, adjungatur dispensatio vel exceptio: nam in hujusmodi eventibus maxime licet, et aliquando etiam deberi potest.

15. Ex quo facile constat quid dicendum sit de nocumento privatæ personæ; illud enim minus consideratur, et ideo aliquando permittitur, ut in præscriptione quæ respicit bonum commune, scilicet, pacem, evitando lites, etc. Aliquando etiam intenditur, ut in legibus punitivis, quæ etiam sunt ad commune bonum necessariæ. Et ita explicatæ manent aliæ duæ conditiones legis positæ ab Isidoro, in eod. cap., scilicet, ut sit necessaria et utilis: quas ita exponit D. Thomas, q. 95, art. 3, ut necessitas referatur ad remotionem mali, ut quando lex fertur propter vitandum aliquod malum reipublicæ, utilitas ad promotionem boni: quod recte dictum est, ne altera ex illis particulis redundare videatur. In utraque autem majus bonum commune attendi debet: ita enim removendum est unum malum, ne inde aliud majus reipublicæ sequatur: alias talis lex non esset necessaria, sed perniciosa. Et ita est etiam procuranda aliqua utilitas, ne inde major impediatur, aut majora mala communia consequantur. Omnia ergo illa verba eandem proprietatem in lege explicant, licet sub diversis respectibus ad majorem declarationem, quod satis est, ut non sint superflua.

16. *An lex generalis lata ea intentione ut noceat particulari, sit injusta et invalida.*— Quæri vero hic solet an lex lata sub forma generali, ea intentione, aut dolo, ut cedat in præjudicium singularis personæ, injusta sit, vel invalida. Nam juristæ dicere solent, adeo esse iniquam talem legem, ut ab illa liceat appellare, vel exceptionem doli contra illam ponere, ut videre licet in Bartholomeo, in l. *Omnes populi*, ff. de Just. et jur., q. 5, n. 53, Panormitano, in rubric. de Constit., n. 2, Felino, in cap. *Cum omnes*, de Const., n. 5, Jason et Gregorio Lopez, ubi supra. Non sentiunt tamen hi auctores talem legem semper esse invalidam aut injustam: nam sine dubio potest interdum fieri ex rationabili causa, permittendo potius damnum privatum propter commune bonum, quam illud intendendo, vel etiam illud intendendo in pœnam justam, vel si contingat intendi inique, a ferente legem ex odio privato, non nocebit ipsi legi, nec justitiæ ejus, ut supra dictum est, si alias ipsa sit necessaria ad commune bonum. Et ita docuit late Felinus supra, concl. 1, et in 3 addit idem

esse si lex fiat in favorem privatæ personæ, vel familiæ, quando illa redundat in commune bonum, quod est satis clarum ex dictis. Loquuntur ergo dicti auctores, quando damnum tertii sine justa causa sub specie communis legis procuratur: tunc enim clara est injustitia: et consequenter est etiam licita et debita conveniens defensio, de qua ipsi tractant, quia ad ipsos proprie pertinet.

CAPUT VIII.

UTRUM SIT DE RATIONE LEGIS UT PUBLICA POTESTATE FERATUR.

1. Explicemus finalem causam legis; sequitur ut de efficiente dicamus: nam ex illa sumitur alia conditio legis, sine cujus cognitione legis natura integre tradi aut definiri non potest. Propter quod etiam D. Thomas, d. q. 90, a. 3. proponit similem quæstionem, interrogando an ratio cujuslibet sit factiva legis? Videtur enim uniuscujusque ratio habere vim legis saltem quoad dictamina legis naturalis: ergo saltem in lege naturali non est necessaria hæc conditio, ut scilicet a publica potestate feratur. Antecedens patet, tum ex illo Pauli ad Rom. 2: *Cum gentes quæ legem non habent naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex*: tum etiam quia, seclusa omni superiori potestate, lex honorandi parentes, vel non mentiendi, et similes, semper obligant: non est ergo illa conditio de ratione legis, ut talis est: nam quod non est de ratione unius speciei, non est de ratione generis. Et confirmatur, quia omnes etiam aliæ leges humanæ nihil aliud sunt quam *prudendum virorum consulta*, ut dicitur in l. 1, ff. de Legib.; consulta autem prudentum non requirunt specialem potestatem publicam, sed prudentiam, et rectam rationem. Unde Cicero, lib. 1 de Legib.: *Lex (inquit) est naturæ vis, mens et ratio prudentis*, et Isidorus, 23. Etymol., c. 10: *Si ratione (inquit) lex consistat, lex erit omne jam quod ratione consistet*. Lex ergo ex ratione pendet, non ex alia potestate.

2. *De ratione legis esse ut a publica potestate feratur.*— Dicendum nihilominus est legem esse præceptum ab eo impositum qui vim habeat cogendi, ac subinde de ratione legis esse ut ab habente publicam potestatem feratur. Hoc intendit D. Thomas, in d. art. 3. et est quasi principium primum in materia morali. Non potest autem uniformiter in omnibus le-

gibus declarari, ideoque per partitionem divinarum humanarumque legum distinctius ostendetur. De legibus enim divinis per se notum est, sicut de ratione earum est ut a Deo, tanquam a proximo legislatore procedant, ita necessario procedere ab habente non solum publicam potestatem, sed etiam supremam, et, ut ita dicam, per essentiam, quia Deo naturaliter competit supremum dominium rerum omnium, et cum omni jure, tam nominandi quam gubernandi et regendi, et homo etiam naturaliter est Deo subjectus. In hac ergo subjectione ex parte hominis, et potestate suprema ex parte Dei, fundamentum habent leges divinæ: juxta illud Isaïæ, 33: *Dominus judeæ noster, Dominus legis noster, Dominus rex noster*, utique summus et independens ab omni alio, qui auctoritate propria, et non ab alio accepta leges ferre potest, et cogere ad earum observationem, et punire transgressores. Quomodo dixit Jacobus, c. 4: *Unus est legislator et judeæ, qui potest perdere et liberare*: leges ergo divinæ necessario dicunt respectum ad publicam et supremam potestatem. Quocirca lex naturalis, aut propria lex non est, aut si vera lex est, a publica etiam procedit gubernandi potestate, quia si lex divina est, ergo est ab ejus potestate qui naturam gubernat eique dominatur. Quomodo autem lex naturæ Deum habeat auctorem, lib. seq. declarabitur.

3. *Præceptum requirit in imponente aliquam potestatem.*— *Differentia inter actus petendi, promittendi et imperandi.*— Ut autem in legibus humanis hanc veritatem declarem et ostendamus, supponimus primo, præceptum, ut tale est, necessario postulare aliquam superiorem potestatem in præcipiente respectu ejus cui præcipit. Nota enim est differentia inter hos tres actus, petere, seu orare: promittere, seu vovere: imperare, seu præceptum imponere: quod primum est indigentis, et ideo, ut sic, est inferioris ad superiorem: ultimus est superioris ad inferiorem: secundus vero potest esse ad omnes, ut indicavit D. Thomas, 2. 2, q. 88, art. 1, et, tr. 4 et 6. de Relig. in princ., explicuimus: ratio vero est, quia per actum orationis nec se obligat homo, nec obligat alium, sed solum vult aliquid ab alio obtinere, in quo inferiorem se illi exhibet. Per promissionem autem obligat homo seipsum, quam potestatem unusquisque in se habet, et potest illam exercere respectu æqualis, vel inferioris, aut superioris, quia nunquam exercet jus in alium, sed in se, nec cogit alium ad acceptandum si nolit. Per præceptum autem

obligat præcipiens alium cui præcipit, et ideo necesse est ut in illum habeat jus et superiorem potestatem: non enim potest esse actio sine principio proportionato a quo manet; hoc autem principium in præsentem est potestas illa per quam unus alteri superior constituitur. Item non omnis homo potest alteri præcipere, nec æqualis (ut sic dicam) potest æqualem obligare, ut est per se notum, quia non est ulla ratio cur unus magis teneatur parere alteri, quam e converso, essetque bellum justum ex utraque parte: est ergo necessario specialis potestas superior ad præcipiendum valide et efficaciter: unde cum lex sit essentialiter præceptum, etiam hoc erit de legis essentia ac necessitate, etiam in humanis legibus.

4. *Divisio potestatis præceptivæ in dominativam, et jurisdictionis.*— Secundo vero addendum est quod, sicut præceptum et lex non convertuntur, quia non omne præceptum est lex, licet omnis lex sit præceptum, ita potestas præceptiva et legislativa non convertuntur. Potestas ergo præceptiva quasi generica est, quæ in duas species distinguenda est, quas potestatem œconomicam et politicam, vel potestatem dominativam et jurisdictionis appellare possumus, sicut eas nominavimus et distinximus in ordine ad votorum irrationem et dispensationem, lib. 6 de Voto, cap. 1, et solent etiam distingui ab auctoribus distinguentibus dominium in dominium jurisdictionis et proprietatis, ut late declarat Molina, tract. 2 de Justit., disput. 3, cum Covarro, in regula *Peccatum*, 2 part., § 9, n. 8, et attigit Seneca, lib. 7 de Benefic., cap. 4, dicens: *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas*. Possunt autem distingui hæc potestates circa personas, et aliquo modo circa res alias, circa quas proprius invenitur potestas domini quam jurisdictionis; tamen suo modo etiam hæc circa illas versatur, vel securdario, et per consecutionem, vel per modum administrationis: hoc vero nunc ad præsens non spectat: nam ad leges vel præcepta per se requiritur potestas in personam, ut ex ratione præcepti declaratum est.

5. *Varie differentie inter potestatem dominativam, et jurisdictionis.*— Inter illas autem potestates, ut in personis versantur, cum multæ aliæ differentie assignari possint, tres sunt quæ ad præsentem causam faciunt. Una est quod potestas dominativa regulariter est circa privatas personas, seu inter partes imperfectæ communitatis, et interdum est ex jure naturæ per naturalem originem tantum, et ex vi il-

lius, ut est patris potestas in filium: interdum est etiam a natura, supposito tamen pacto humano, ut est potestas viri in uxorem in ordine ad gubernationem domus et personæ: aliquando est ex jure gentium, vel civili, ut potestas domini in servum bello captum: interdum ex humano contractu, ut dominium in servum qui se vendidit; et huc spectat potestas quæ per votum obedientiæ confertur ei cui obedientia promittitur. At vero potestas jurisdictionis per se primo respicit communitatem perfectam: nam pertinet ad politicam gubernationem, quæ in tali communitate est necessaria: nam ad imperfectam sufficit prior potestas. Atque hinc sequitur secunda differentia, quia in potestate jurisdictionis multo major vis ad coercendum et cogendum invenitur, quam in potestate dominativa; tum quia major est potestas communis quam privata; tum etiam quia ad communitatem perfectam tuendam, et omnes partes ejus in officio continendas, major coercitio necessaria est quam in privata domo, vel inter privatas personas: et ita non licet domino servire in servum, ut dicunt jura civilia, expeditque reipublicæ, ut severior correctio non nisi auctoritate publica fiat. Unde est etiam notanda tertia differentia, quia dominativa potestas ordinariè magis est in commodum habentis illam quam ejus in quem habetur, licet aliquando possit contrarium inveniri, maxime quando confertur ex pacto voluntario in eum finem ordinato, ut in obedientia ex voto debita frequentius servatur: posterior autem potestas per se, et ex primæva institutione sua est propter bonum communitatis in quam datur, ut capite præcedenti declaratum est.

6. *Ad ferendas leges necessaria est potestas jurisdictionis in legislatore.*—Ex his ergo concluditur veluti quarta differentia, quæ ad præsens refert. Dicendum est enim, ad ferendas leges necessariam esse potestatem jurisdictionis, nec solam dominativam per se sufficere. Ita docent canonistæ communiter, in c. *Cum accessissent*, et c. *Cum in Ecclesia sanctæ Mariæ* (per textum ipsum) de Constit., et in c. *Ecclesiarum*, et c. *Solitæ* de Major, et Obed., c. *Duo sunt*, et c. *Bene quidem*, 96 d. Bart. in l. *Omnes populi*; ff. de Just. et jur. in 1 q., princ., idem in l. *Imperium*, ff. de Jur. omn. judic., ubi, n. 8, ait legum lationem pertinere ad jurisdictionem meri imperii, vel existentis in gradu proximo. Quod ibi sequuntur communiter doctores, Antoninus, in c. ult. de his quæ fiunt a prælatis, et Baldinus, in lib. 1 ff.

de Just. et jur.; consentiunt etiam theologi cum D. Thoma, dict. quæst. 90, art. 3; q. 69, art. 5; 2. 2, quæst. 67, art. 15; Soto, lib. 1, de Just., q. 1, art. 3; Sylvester, Augustinus et alii Summistæ, verb. *Lex*. Sumitur etiam hæc assertio ex Aristotele, lib. 10 Ethic., c. ult., dicente: *Patris præceptio vires non habet, neque necessitatem, neque ullius omnino unius viri, nisi sit rex, vel aliquis talis: Lex autem vim habet cogentem*. Plato, in dial. Civilis, seu de regno, versus finem, *legum lationem* (dicit) *ad dignitatem regiam pertinere*, quod late prosequitur Plutarchus, in Comment. in Principe requiri doctrinam ait *legem esse principis opus*. Unde Philo, lib. 2 de Vita Moysis, in principio: *Regis* (inquit) *officium est jubere quæ oportet fieri, et vetare a quibus abstinere decet; cæterum jussio faciendorum et interdicio cavendorum proprie ad legem pertinet*. Eodem modo loquuntur Patres, Basilium, Hom., cap. 2, in initio Prov: *Si regnum* (inquit) *est legitima potestas, manifestum est quod ex rege, alioqui hoc nomine digno, exeuntes vitæ præceptiones multum apud omnes momenti habeant ad considerandam et consequendam in communi bono utilitatem*. Et Clemens Alexandrinus, lib. 1 Stromat., cap. 14, versus finem, legum ferendarum sapientiam, imperatoriam vocat, et maxime regiam, et infra: *Quemadmodum pastoralem artem omnium curam gerere dicimus, ita etiam legum ferendarum artem dicimus, virtutem hominum comparare, humanum bonum pro virib. excitantem, ut quæ gregis hominum curam gerat, et providentiam*.

7. *Confirmatur resolutio rationibus.*—Rationibus etiam potest facile hæc veritas declarari. Primo, quia legislatio est potissimus actus, quo respublica gubernatur, ideoque propter ejus commune commodum ferri debet, ut vidimus: ergo per se spectat ad potestatem gubernativam reipublicæ, ad quam pertinet ejus commune bonum procurare: hæc autem est potestas jurisdictionis, ut declaratum est. Item potestas dominativa per se est privata, quæ potest esse in una persona respectu alterius; potestas autem jurisdictionis per se est potestas publica, et ad communitatem ordinata; ergo hæc sola est principium proportionatum ad ferendas leges, quæ per se etiam ad communitatem referuntur, ut dictum est. Tandem potestas dominativa ad summum potest præcipere ex virtute obedientiæ, vel justitiæ, aut pietatis, quasi exigendo usum rei suæ, aut sibi promissæ: lex autem præcipit constituendo actum in propria specie virtutis juxta exigentiam

materiæ, in qua lex versatur, et in illa necessitatem imponendo: hæc autem efficacia est propria potestatis jurisdictionis, quia est actus publicæ potestatis; ergo hæc potestas est per se requisita ad leges ferendas.

8. *Quæ potestas jurisdictionis sit sufficiens ad leges ferendas.*—Recte autem (ut supra tetigi) advertit Bartholom. in loco allegato, non omnem potestatem jurisdictionis esse sufficientem ad leges ferendas: habent enim ordinarii judices jurisdictionem, et tamen leges ferre non possunt; requiritur ergo principalis quædam et primaria potestas in illo ordine: quia, sicut condere legem unus est ex præcipuis actibus gubernationis reipublicæ, ita præcipuam et superiorem requirit potestatem. Hæc autem potestas primaria et per essentiam in Deo est; communicatur autem regibus per quamdam participationem, juxta illud Sap. 6: *Audite reges, etc., quoniam data est a Domino potestas vobis. Non enim est potestas nisi a Deo*, ut dicitur ad Rom. 13. Et ideo unusquisque pro mensura potestatis sibi commissæ potest leges facere, et non amplius. Nam ut recte dixit Chrysostomus, in Psal. 44, circa finem: *Regum leges ratae sunt et validæ intra eorum fines. Romanorum Imperator Persis non posset ferre leges, nec Persarum Rex posset ferre leges Romanis*. Et sic de cæteris. Quomodo autem hæc potestas sit in omnibus, et ad eos dimanet, et quotuplex sit, et an semper sit necessaria ad condenda humana statuta, infra dicendum est, tractando de lege humana: ubi etiam explicabimus in quo gradu oporteat hanc jurisdictionem habere, ut ad legem ferendam sufficiat.

9. *In omni communitate semper esse aliquam potestatem supremam.*—Nunc solum adverto in omni communitate esse aliquam potestatem supremam in suo ordine, ut est in Ecclesia Pontifex, in regno temporali rex; in republica, quæ aristocraticè gubernatur (id est, per se ipsam), tota respublica. Non enim potest esse corpus, nisi sit monstrosum et mutilum, sine capite. Et de hoc capite ait D. Thomas, d. art. 3, esse, vel ipsam multitudinem, id est rempublicam, vel gerentem vicem ejus; potest autem vicem ejus gerere, vel qui ab ipsa est constitutus, vel qui immediate a Deo, ut infra dicitur. Ideoque ut ab utroque abstraheret, recte conclusit, *legem debere esse a persona publica, quæ totius multitudinis curam habet*. Constat igitur, potestatem ferendi leges humanas saltem esse in supremo capite, quodcumque illud sit, quia nec potest procedi in infinitum, nec in alio esse potest major potestas in

illo ordine. In inferioribus autem, et subordinatis principibus tanta erit, quanta illis fuerit communicata a capite: quod ex ratione numeris uniuscujusque, ex consuetudine, aut ex legibus, vel privilegiis intelligendum erit, ut infra latius dicitur.

10. *Fit satis rationi dubitandi ex D. Thoma.*—Ad rationem ergo dubitandi in principio positam recte respondet D. Thomas, supra, ad primum, legem naturalem posse considerari, vel prout est in subditis vel prout est in aliquo superiore a quo lata est. Priori modo est a natura insita ipsis hominibus, qui per eam gubernantur, eique obedire debent, et hac ratione quatenus illam in suis mentibus scriptam habent, dicitur unusquisque sibi ipsi esse lex, sicut codex legum interdum solet vocari lex, ut de libris veteris Testamenti ex Hieronymo supra diximus; liber autem mortuus non potest dici esse sibi ipsi lex, quia non potest se per legem in ipso scriptam gubernare: cor autem hominis est liber vivus in quo est lex naturæ scripta, et ideo quatenus illa regitur, dicitur sibi ipsi esse lex. Quomodo autem illa lex naturæ sit ab aliquo superiore potestatem habente, dicemus in libro sequenti. Ad confirmationem respondetur solam honestatem, vel justitiam actionis, quæ per legem humanam præscribitur, non esse satis ad propriam obligationem legis, et ideo licet in condendis illis legibus sit necessaria prudentia, et ideo intervenire debeant et soleant consilia sapientum: tamen illa non sufficiunt sine voluntate habentis potestatem, a qua potestate et voluntate lex accipit vim et esse legis, ut supra dictum est. Quando ergo dicuntur leges esse consulta sapientum, vel esse id quod ratione constiterit, aut quid simile, denominatio sumitur a proprietate quadam maxime necessaria, et fortasse posita est ad illius necessitatem indicandam: non vero quia illa sufficiat.

CAPUT IX.

UTRUM SIT DE RATIONE LEGIS UT SIT JUSTA ET JUSTE LATA, UBI DE ALIIS CONDITIONIBUS LEGIS AB ISIDORO POSITIS.

1. Expositis conditionibus in lege requisitis ex parte personarum, seu causarum quæ possunt extrinsece judicari; explicandæ veniunt conditiones veluti intrinsecæ, et actui in quem legis præceptum cadere potest, et ipsi actioni ferendi legem, quas ad justitiam revocamus, et sub illa comprehendimus omnes conditiones